

А. Г. Кльоба,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, Національний університет "Львівська політехніка"

АНАЛІЗ УМОВ ТА ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто питання, пов'язані з аналізом умов та чинників розвитку банківської інвестиційної діяльності. Зокрема, здійснено аналіз умов розвитку банківської інвестиційної діяльності і управління нею за допомогою оцінки наявності інвестиційних ресурсів, інвестиційних намірів та сприятливого інвестиційного клімату.

The problems associated with analysis of conditions and factors of the banking investment activities. Undertaken, including analysis of such conditions of the banking and investment management, as the availability of investment resources, investment intentions and favorable investment climate.

Ключові слова: банк, інвестор, інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційні ресурси, інвестиційний кредит, інвестиційні наміри, інвестиційний клімат.

Key words: bank, investor, investing, investment, investment funds, investment credit, investment intentions, investment climate.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах важливого значення набуває вдосконалення розвитку і управління банківською інвестиційною діяльністю. Зокрема, на нашу думку, окремого дослідження потребує аналіз умов та чинників розвитку банківської інвестиційної діяльності і управління нею в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значну увагу дослідженню банківської інвестиційної діяльності приділяли у своїх працях класики економічної науки: А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. М. Кейнс, М. І. Туган-Барановський та інші.

У розвиток теорії управління банківською інвестиційною діяльністю значний внесок зробили О. Д. Вовчак [3], В. І. Грушко [4], А. Я. Кузнєцова [6], Б. Л. Луців [7], А. М. Мороз [2], Л. О. Примостка [9], С. К. Реверчук [10] та інші. Однак окремі аспекти цієї проблеми з'ясовані не повністю. Зокрема, більш детального дослідження потребують питання, пов'язані з аналізом умов і чинників розвитку і управління банківською інвестиційною діяльністю. Усе це зумовило вибір теми даної статті.

Метою даної статті є розгляд питань, які стосуються аналізу умов та чинників розвитку і управління банківською інвестиційною діяльністю.

Об'єктом дослідження є банківська інвестиційна діяльність в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні засади щодо аналізу умов та чинників розвитку і управління банківською інвестиційною діяльністю в умовах ринкової трансформації економіки України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інвестиції є необхідною умовою розвитку ринкової економіки. Саме інвестиції створюють виробничий потенціал на базі найновіших досягнень науки і техніки, визначають конкурентні позиції суб'єктів господарювання країн на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Особливістю банківської інвестиційної діяльності в нашій країні є те, що вона має одночасно відповідати вимогам Закону України "Про інвестиційну діяльність", який регламентує здійснення інвестиційної діяльності в цілому на території України всіх суб'єктів господарювання, а також вимогам Закону "Про банки і банківську

діяльність" [1], інших законодавчих та нормативних актів, що регулюють банківську діяльність у частині кредитування.

Головними умовами розвитку банківської інвестиційної діяльності та управління нею є наявність інвестиційних ресурсів, інвестиційних намірів, тобто бажання інвесторів вкладати кошти, а також сприятливе інвестиційне середовище. Вважаємо за необхідне розглянути кожну умову детальніше.

Визначальною умовою розвитку банківської інвестиційної діяльності є ресурсна база банку, адже надання довгострокових інвестиційних кредитів, придбання цінних паперів, фінансування інвестиційних проектів здійснюються банком винятково у межах наявних інвестиційних ресурсів. Банківські інвестиційні ресурси — це сукупність коштів, сформованих із зовнішніх і внутрішніх джерел, що перебувають у розпорядженні банку і забезпечують його інвестиційну діяльність. Ресурсна база банку складається з власних коштів банку та коштів, що позичаються і залучаються від інших юридичних і фізичних осіб (рис. 1).

Найбільш надійним і стійким джерелом ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності є власний капітал банку, який складається із статутного капіталу, резервів та нерозподіленого прибутку поточного і минулого років. У загальній структурі банківських ресурсів власні ресурси становлять незначну частку. Оскільки власний капітал банку виконує такі важливі функції, як захисна, оперативна і регулювальна, одне із найголовніших управлінських завдань полягає, на нашу думку, у формуванні та підтримці достатнього обсягу власного капіталу. На основі аналізу банківської статистики стверджуємо, що, незважаючи на те, що в Україні протягом останніх років спостерігалася тенденція до зростання капіталу, рівень капіталізації банків залишається недостатнім.

Важким джерелом нарощування власної капітальної бази банку є його прибуток. Чим більша величина отриманого прибутку в процесі господарської діяльності, тим менше коштів потрібно залучати із зовнішніх джерел, а це підвищує конкурентоспроможність банку на ринку.

На розширення капітальної бази банку впливає його дивідендна політика. Банк, як правило, створюється у формі акціонерного товариства, тому лише частина чистого прибутку спрямовується на поповнення капіталу, інша частина іде на виплату дивідендів за акціями. Високі дивіденди приваблюють акціонерів, але знижують процес накопичення капіталу і відповідно інвестиційну діяльність банку. Низькі дивіденди сприяють нарощуванню капітальної бази банку, але можуть створити проблеми з відпливом акціонерного капіталу з банку та його залученням у майбутньому. Отже, чинником розвитку управління інвестиціями в банку є ефективна дивідендна політика, яка полягає у тому, щоб знайти оптимальне співвідношення між величиною прибутку, який спря-

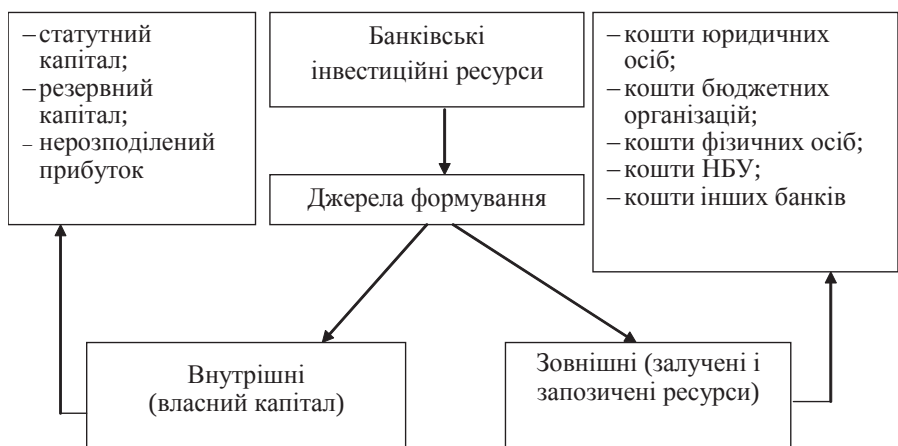

Рис. 1. Джерела формування банківських інвестиційних ресурсів

Примітка: власна розробка автора

мовується на поповнення капіталу, та обсягом дивідендних виплат акціонерам банку.

Ми дійшли висновку, що недостатня величина власного капіталу для здійснення інвестиційної діяльності доповнюється залученими коштами, які у структурі ресурсної бази банків займають найбільшу питому вагу. Величина залучених вітчизняними банками коштів із кожним роком зростає, але зростання зобов'язань відбувається переважно за рахунок вкладень фізичних осіб та коштів суб'єктів господарювання.

Обмежена ресурсна база банків зумовлює досить низький інвестиційний потенціал банківських установ. Тому вважаємо, що важливим напрямом підвищення капітальної бази та інвестиційної діяльності може стати утворення банківських корпорацій. Це дозволить невеликим банкам виконати вимоги НБУ щодо їх капіталізації, ефективно здійснювати кредитну та інвестиційну діяльність, зберігаючи при цьому економічну самостійність. Разом з тим, вимоги до комерційних банків, щодо збільшення статутних капіталів, мають бути виваженими, аби не породити монополію у кредитній сфері, адже сприяння розвитку великих багатопрофільних банків може ліквідувати чи послабити міжбанківську конкуренцію.

Важливим чинником збільшення банківських інвестиційних ресурсів є використання заощаджень населення, в тому числі коштів, що надходять в Україну від громадян, які тимчасово працюють за кордоном. У країнах із розвинутою ринковою економікою заощадження населення становлять найбільший банківський ресурс. В Україні цей ресурс ще не є повністю задіяний як із об'єктивних, так і суб'єктивних причин.

Низький рівень доходів населення та високий ступінь тінізації української економіки негативно позначаються на ресурсній базі банків. На сьогодні в Україні кошти населення є одним із найвагоміших джерел як ресурсної, так й інвестиційної бази банківських установ. В умовах жорсткої конкурентної боротьби банкам необхідно використовувати різні методи для залучення заощаджень населення, найголовнішими серед яких є цінові й нецінові. Якщо банк збільшує ціну на залучені кошти (процентну ставку по депозитах), тим самим заохочуючи населення більше вкладати коштів у банк, то використовує ціновий метод. Якщо ж покра-

щуче рівень обслуговування клієнтів, здійснює ефективну дистрибуційну політику, підвищує імідж банку — то мають місце нецінові методи боротьби за кошти клієнтів. Водночас населення вкладатиме свої заощадження у банк лише за наявності довіри до банківської системи.

Банки у своїх зусиллях за залученням депозитів від населення повинні відчувати конкуренцію з боку інших фінансових посередників. Однак в Україні цього немає, оскільки ринок небанківських фінансових інститутів розвинений дуже слабо. Послаблення конкурентного чинника погіршує умови, на яких банки здійснюють депозитне обслуговування населення. Не маючи кращого вибору, населення змушене розміщувати частину своїх коштів у банківські депозити.

В активізації інвестиційної діяльності банків значне місце належить іноземним інвестиціям. Власних коштів банків для здійснення ефективної інвестиційної діяльності недостатньо. Якщо проаналізувати внутрішні інвестиційні джерела банківської системи, то стає зрозуміло, що для забезпечення сталого розвитку економіки цих джерел замало. При цьому необхідно брати до уваги, що лише частина банківського капіталу може бути спрямована на інвестиційні потреби, оскільки капітал виконує інші важливі функції, насамперед підтримує ліквідність банку, використовується для створення резервів, надання короткострокових кредитів тощо [5].

У процесі аналізу ми дійшли висновку, що, окрім формування недорогої та довгострокової ресурсної бази, перед банками постає проблема розміщення коштів. Пріоритетною функцією банків було і залишається кредитування. Інвестиційний кредит — це кредит, який необхідно надавати для задоволення потреб у коштах для реалізації інвестиційних цілей. Особливо виділимо тезу, що інвестиційні кредити в сучасних умовах повинні відігравати дедалі більшу роль у модернізації виробництва, зростанні конкурентоспроможності підприємницьких структур, забезпеченні стабільного розвитку регіонів і держави в цілому.

На сьогоднішній день, коли значна частка підприємств України є збитковими, комерційні банки дуже обережно ставляться до видачі інвестиційних кредитів, тому що існує великий ризик неповернення кредиту та нарахованих по ньому процентів.

Акцентуємо на тому, що кредити комерційних банків виступають вагомим важелем стимулювання і забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. Збільшення обсягів залучених до банківської системи коштів суб'єктів господарювання, разом зі зниженням за останні роки процентних ставок за кредитами, сприяло збільшенню обсягу інвестиційних кредитних вкладень у реальний сектор економіки. Однак наш висновок полягає в тому, що, незважаючи на позитивні тенденції у банківській сфері, ефективно виконувати функцію довгострокового кредитування інвестиційної діяльності банки не спроможні. Основним джерелом інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання надалі залишаються прибуток, амортизаційні відрахування та кредиторська заборгованість.

Подальший наш аналіз стосується другої умови — кредитоспроможності клієнта та серйозності його інвестиційних намірів, — від якої істотно залежить інвестиційна діяльність банку. Вважаємо, що якість потенційних позичальників треба оцінювати шляхом аналізу їх балансу на платоспроможність забезпеченості власними коштами, величини рентабельності на поточний момент і у перспективі, а також іншими показниками. Кожен банк повинен мати свою методику оцінки платоспроможності суб'єктів господарювання, на основі якої ухвалюються рішення про видачу клієнтові кредиту.

В інвестиційному процесі важливим чинником є рівень процентних ставок. Між ставкою позичкового процента та інвестиційною активністю суб'єктів господарювання існує обернено пропорційна залежність. Високі ставки за кредитами є чинником, який стримує банківське інвестування. Для суб'єктів господарювання плата за кредит повинна стимулювати збільшення власних ресурсів й економне та ефективне використання позичених, а для банківської установи — забезпечувати покриття витрат, пов'язаних із виплатою процентів за залучені у депозити кошти, адміністративних витрат, компенсацію банку за ризик і невиконання позичальником зобов'язань, а також очікувану маржу прибутку за кредит. На величину процентної ставки за кредитами впливає ціла низка чинників, які вимагають виваженого підходу до управління інвестиційними ресурсами банку. Ці чинники поділяються на дві групи: зовнішні, що не залежать від діяльності банку, і внутрішні чинники, які безпосередньо пов'язані із його діяльністю [6].

На нашу думку, зовнішніми чинниками можна вважати: циклічність розвитку ринкової економіки; темпи інфляції; ефективність державного кредитного регулювання; середню процентну ставку за міжбанківськими кредитами; ситуацію на міжнародному кредитному ринку; динаміку грошових нагромаджень фізичних і юридичних осіб; динаміку виробництва та обігу; сезонність виробництва; динаміку внутрішнього державного боргу.

До внутрішніх чинників належать такі: середня ставка, яка сплачується банком за депозитними рахунками; структура кредитних ресурсів банку; види кредиту, що надаються банком; строковість кредиту; величина ризику залежно від забезпечення кредиту; зміст проекту, який фінансується; кількість партнерів, які беруть участь у здійсненні проекту, що фінансується; платоспроможність, надійність та імідж позичальника.

Основний попит на банківські інвестиційні продукти впродовж останніх років формують суб'єкти господарювання тих галузей, де порівняно висока рентабельність (підприємства торгівлі, будівництва, операцій з нерухомістю), питома вага яких у загальному обсязі кредитних вкладень становить понад 50% [9]. Встановити низькі процентні ставки банки не можуть через високу вартість залучених ресурсів, високі ризики, пов'язані з низькою платоспроможністю позичальників, відсутністю реальних механізмів повернення недоброчесними позичальниками коштів через суд.

Ще однією умовою (третьою у нашому переліку) пожвавлення розвитку банківського інвестування, яку ми виокремлюємо, є наявність сприятливого інвестиційного клімату. Сприятливим вважаємо клімат, який активізує діяльність інвесторів та надходження капіталу, знижує ризик для інвесторів неповернення вкладених коштів. Інвестиційний клімат формує інвестиційну привабливість як країни загалом, так і окремих регіонів. Стосовно складових інвестиційного клімату першочергова увага повинна приділятися інвестиційному ризику. Для України однією із причин недоотримання інвестицій є високий, понад 80%, рівень ризику [10]. На нашу думку, до ризику інвестора належать високі податки, свавілля українських чиновників, високі витрати на безпеку.

У цій частині дослідження наше узагальнення зводиться до висновку про те, що вирішальним чинником формування інвестиційного клімату є державне регулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. При цьому важливе значення у покращенні інвестиційної діяльності банків відіграє система державного стимулювання і страхування інвестицій. Умовою надання банками довгострокових інвестиційних кредитів у реальний сектор економіки, де є найвищі інвестиційні ризики, може бути наявність державних гарантій і податкових пільг. Стосовно проблеми державних гарантій, то вважаємо за необхідне дати такі рекомендації:

- зниження для банків, які здійснюють довгострокове кредитування економіки, ставок норми обов'язкового резервування коштів;
- запровадження механізму державного страхування інвестиційних кредитів суб'єктам господарювання;
- підвищення прибутку банку шляхом звільнення від оподаткування доходу від інвестиційно-кредитних операцій;
- забезпечення зниження ризику банківського кредитування інвестиційних проектів через упровадження механізму довгострокового рефінансування НБУ;
- запровадження механізму обліку НБУ цінних паперів установ банків, емітованих ними за рахунок сек'юритизації банківських активів, укладених в інвестиційні проекти за пільговою дисконтною ставкою.

Однак наголосуємо на тому, що податкові пільги не є вагомим чинником при прийнятті інвестиційного рішення щодо розміщення інвестицій, оскільки для інвестора важливіше значення має макроекономічна та політична стабільність економіки.

ВИСНОВКИ

Головними умовами розвитку банківської інвестиційної діяльності та управління нею в Україні є наявність інвестиційних ресурсів, інвестиційних намірів, тобто бажання інвесторів вкладати кошти, а також сприятливе інвестиційне середовище.

Визначальною умовою розвитку банківської інвестиційної діяльності є ресурсна база банку, адже надання довгострокових інвестиційних кредитів, придбання цінних паперів, фінансування інвестиційних проектів здійснюються банком винятково у межах наявних інве-

стиційних ресурсів. Банківські інвестиційні ресурси — це сукупність коштів, сформованих із зовнішніх і внутрішніх джерел, що перебувають у розпорядженні банку і забезпечують його інвестиційну діяльність. Ресурсна база банку складається з власних коштів банку та коштів, що позичаються і залучаються від інших юридичних і фізичних осіб.

Власних коштів українських банків для здійснення ефективної інвестиційної діяльності недостатньо, тому в активізації інвестиційної діяльності банків значне місце належить іноземним інвестиціям.

Створення сприятливого інвестиційного клімату активізує діяльність інвесторів та надходження капіталу, знижує ризик для інвесторів неповернення вкладених коштів. Інвестиційний клімат формує інвестиційну привабливість як країни загалом, так і окремих регіонів.

Сукупність вище з'ясованих умов і чинників, які впливають на організацію та розвиток управління банківською діяльністю, є своєрідним механізмом, що прискорює або гальмує інвестиційні процеси у вітчизняному банківництві.

Література:

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" (112-111 від 07.12.2000 р.). — Режим доступу: www.rada.gov.ua
2. Банківські операції: підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. д. е. н., проф. А.М. Мороза. — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 476 с.
3. Вовчак О.Д. Державне регулювання банківської інвестиційної діяльності в Україні: автореферат дис. д. е. н. / О.Д. Вовчак. — Львів, 2006. — 38 с.
4. Головка А.Т., Грушко В.І., Денисенко М.П. та ін. Система банківського менеджменту: Навч. посіб. за ред. О.С. Любуна та В.І. Грушко. — Київ: Фірма "ІНКОС", 2004. — 480 с.
5. Кльоба Л.Г. Управління банківською інвестиційною діяльністю: монографія / За ред. д.е.н., проф. С.К. Реверчука. — Львів, Тріада плюс, 2007. — 194 с.
6. Кузнєцова А.Я. Фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності: монографія / Інститут економічного прогнозування НАН України. — Л.: Львів. банк. ін-т НБУ, — 2005. — 367 с.
7. Луців Б.Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій / Б.Л. Луців. — Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш, 2001. — 320 с.
8. Любунь О.С., Грушко В.І. Фінансовий менеджмент у банку: навч. пос. — К.: Вид. Дім "Слово", 2004. — 296 с.
9. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. — 2-ге вид. доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
10. Реверчук С.К., Кльоба Л.Г., Паласевич М.Б. Управління і регулювання банківською інвестиційною діяльністю: монографія. / За ред. д.е.н., проф. С.К. Реверчука. — Львів, Тріада плюс, 2007. — 352 с.
11. Сучасні концепції менеджменту: навч. посіб. / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І. Федулової. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 536 с.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2011 р.